

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

СТ А Н О В И Щ Е

на тема

**„АКТИВНИЯТ ТРУДОВ ЖИВОТ НА ВЪЗРАСТНИТЕ ХОРА И
СОЛИДАРНОСТТА МЕЖДУ ПОКОЛЕНИЯТА„**

(разработено по собствена инициатива)

ИСС/З/004/2012 г. Комисия по бюджет, финанси, застраховане и осигуряване

Комисия по социална политика

В плана за дейността на Икономическия и социален съвет за 2012 г. е заложено разработване на становище по собствена инициатива на тема:

**„АКТИВНИЯТ ТРУДОВ ЖИВОТ НА ВЪЗРАСТНИТЕ ХОРА И
СОЛИДАРНОСТТА МЕЖДУ ПОКОЛЕНИЯТА,,**

Разработването на становището бе разпределено на Комисията по бюджет, финанси, застраховане и осигуряване и на Комисията по социална политика.

С решение на двете комисии за докладчик по становището бе определен проф. д.ик.н. Нено Павлов.

В работата по подготовката на становището бяха привлечени като външни експерти г-н Иван Нейков и г-жа Борислава Борисова.

На свое съвместно заседание от 24.10.2012 г. Комисията по бюджет, финанси, застраховане и осигуряване и Комисията по социална политика обсъдиха и приеха проекта на становище.

На пленарна сесия от 16.11.2012 г. Икономическият и социален съвет прие настоящото Становище.

I. ОСНОВНИ ИЗВОДИ

1. ИСС счита, че развитието на по-толерантно общество за възрастните и младите хора е гаранция за:
 - 1.1. Позитивно отношение към възрастта, признаващо ценността на отделните възрастови групи и техния принос за развитието на обществото и солидарността между поколенията;
 - 1.2. Отворен, „приятелски” настроен пазар на труда, който осигурява достъп до платена заетост както на по-младите, така и на по-възрастните хора, подкрепя предаването на знанията между поколенията и позволява на работниците да съчетават професионалния с личния живот в семейството¹;
 - 1.3. По-активно участие в доброволчески, културни, спортни и развлекателни дейности с цел създаване и/или поддържане на социални мрежи и контакти, придобиване на нови компетенции, което допринася за личностното реализиране и благосъстояние;
 - 1.4. Широк достъп до продължаващо и междупоколенческо образование за придобиване на нови знания и умения, независимо от възрастта;
 - 1.5. Системи за социална защита, базирани на вътрепоколенческата и междупоколенческата солидарност, които да предпазват от изпадане в бедност или да облекчават последствията от нея; да гарантират адекватни доходи на възрастните хора и финансова стабилност на пенсионните схеми както за настоящите, така и за бъдещите поколения; да осигуряват достъп до качествени

¹ Сред многобройните проблеми на демографското застаряване на населението, стоящи в политическия дневен ред на Европейския съюз, в настоящото становище приоритетно се визират проблемите на активното включване на възрастните хора в трудовия живот и на солидарността между поколенията.

социални и здравни услуги и до неформални грижи през целия живот;

- 1.6. Условия и възможности за „порастване” и „остаряване” в добро ментално и физическо здраве чрез превенция на болестите и насърчаване на физическата дейност, здравословния режим на хранене, доброто здраве и здравната култура, както и превенция срещу ключовите социални фактори, водещи до влошаване на здравното състояние.
2. ИСС на Р България споделя визията на ЕИСК, че „активното стареене” не бива да се свежда само до пълноценното физическо участие на пазара на труда, а и до продължителното и редовно включване на хората във възрастовия период на „55+” години в социални, културни, духовни и обществени дейности.
3. Пред непознатото по мащабите си предизвикателство на дългосрочно нарастване дела на възрастните работници е изправено и българското общество. ИСС подкрепя посочените в “Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора” водещи задачи, които трябва да се решават в следващите десетилетия, свързани със:
 - 3.1. Осигуряване на адекватни условия за активен трудов живот на възрастните хора;
 - 3.2. Премахване на бариерите пред възможността за активен социален живот на хората в пенсионна възраст;
 - 3.3. Гарантиране на условия за достъп до здравни услуги и удължаване продължителността на живота на възрастните хора в добро здраве;
 - 3.4. Осигуряване на среда за достъп до образование, до учене през целия живот, до възможности за повишаване на квалификацията и преквалификация с оглед подобряване на трудовата адаптивност и социалната мобилност на възрастните хора;

- 3.5. Развитие на дългосрочните грижи и осигуряване на равни възможности за достъп до специализираните социални услуги за възрастни;
 - 3.6. Развитие на доброволчеството и солидарността между поколенията.
4. ИСС изразява своята последователна позиция, че постепенното и дългосрочно решаване на тези задачи ще има съществен принос за реализирането на следните значими стратегически цели:
- 4.1. Установяване на траен икономически растеж;
 - 4.2. Устойчиво развитие на социалните системи;
 - 4.3. Подобряване на стандарта и качеството на живот на възрастните хора;
 - 4.4. Изграждане на общество, готово да посрещне и да се справи с нововъзникващи предизвикателства пред демографското стареене.
5. ИСС счита, че застаряването на населението не трябва да се разглежда единствено и само от гледна точка на демографската зависимост, представена чрез съотношението между възрастните хора и лицата в трудоспособна възраст. Днес ключовият фактор за стабилизирането на осигурителните системи е икономическата зависимост, отразяваща съотношението между броя на хората, получаващи осигурителни плащания, и тези, които правят осигурителни вноски в социалните фондове.
6. Подобряването на икономическата зависимост изисква почувствително увеличаване на заетостта на всички възрастови групи на пазара на труда, включително и на възрастните хора. Р България следва ефективно да използва огромния наличен трудов потенциал чрез по-силни и ефективни политики и мерки за създаване на повече шансове за достъп до пазара на труда и за предотвратяване на

изпадането от него, включително чрез обучение през целия живот, квалификация и преквалификация.

7. ИСС призовава дебатите относно демографските предизвикателства да не се ограничават само до възрастта за пенсиониране. Много по-силен акцент трябва да се постави върху качеството на работните места и производителното използване на работното време. В един истински отворен пазар на труда с качествени работни места хората ще искат и ще бъдат в състояние да останат активни по-дълго време. ИСС препоръчва също на работодателите приоритетното прилагане на индивидуалния подход при договаряне за работа с възрастните работници, с цел по-продължителното им оставане на пазара на труда.
8. Според ИСС са необходими допълнителни мерки и стимули за създаване на работни места, отчитащи специфичните способности и потребности на възрастните работещи, за продължаване на платената заетост на по-възрастните с цел намаляване на риска от дългосрочна безработица сред тях. Широки публични информационни кампании трябва да съдействат за премахване на стереотипите и предразсъдъците спрямо възрастните работници, за предаването на техния опит на по-младите колеги. ИСС дава висока оценка на ефекта от разпространените добри практики за назначаване на възрастни работници като ментори и на платена заетост с гъвкаво или намалено работно време във възрастовия период на „55+“ години.
9. ИСС изразява своята подкрепа към възприетия интегриран подход за посрещане на демографските предизвикателства в разработените от Министерството на труда и социалната политика и приети от българското правителство през 2012 г. основни стратегически документи за демографско развитие на Р България: Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на Република България (2012–2030 г.) и Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012 – 2030 г.).

10. Съществуващите мерки и инициативи за насърчаване на активния живот на възрастните хора², включени в Националната работна програма за участието на България в “Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012³”, са насочени предимно към подпомагане на лицата в тази целева група, нуждаещи се от допълнителна грижа. Инициативите „личен асистент” и „домашен помощник” са полезни за множество бенефициенти, но те в твърде малка степен съответстват на духа на основните стълбове на активния живот на възрастните хора в заетостта и участието им в обществения живот.
11. За ИСС е от изключително значение реализирането на активни мерки за поощряване на самостоятелността на възрастните хора, удължаване на живота в добро здраве и превенция на социалната им изолация. Немислимо е допускането на дискриминация на възрастните хора в сфери като здравеопазване, образование, финансови услуги и други, за каквито сочат данните от проучването на Евробараметър за България⁴. ИСС се обявява за разчупване на стереотипите по отношение на възрастните хора, превръщащи ги в затворена общност. Активното стареене чрез пълноценното участие на възрастните в обществени дейности, инициативи и в процеса на вземане на решения играе важна роля в положителна посока.
12. За да се повиши социалната сигурност на хората, ИСС многократно е изразявал позицията за понататъшно доразвиване потенциала на втори и трети стълб на пенсионната система, основавани на личните

² Във всички официални документи на българската администрация е възприет терминът “active ageing”, преведан като „активен живот на възрастните хора”, т.е. не само като активен трудов живот, но и като активен и независим живот във всички области до дълбока старост.

³ В своя обхват те включват следните схеми: операция „Грижа в семейна среда за независимост и достоен живот на хора с различни видове увреждания и самотно живеещи хора – дейности „Социален асистент” и „Домашен помощник”; операция „Усъвършенстване и подобряване на услугата «Личен асистент» за хора с различни видове увреждания и самотноживеещи хора”; операция „Алтернативи”.

⁴ Специално проучване на „Евробарометър“ за активния живот на възрастните хора:
<http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=971&langId=bg>

партиди на осигурените лица, с цел намаляване тежестта и демографския натиск върху публичния бюджет и фискалната стабилност. На фона на ключовата роля, която здравословният начин на живот играе, ИСС още веднъж подкрепя превенцията и профилактиката като най-евтините и сигурни начини за запазване на доброто здраве. Полезна за обезпечаването на финансовата тежест в здравеопазването може да се окаже и личната здравна застраховка⁵, която обаче все още буди незначителен интерес сред населението в страната.

13. Според ИСС прекалено малко внимание се обръща на солидарността и социалния договор между поколенията. Младежите и възрастните хора са едни от най-заstraшените от дългосрочна безработица рискови групи на пазара на труда. Освен това според принципа на солидарността днешните младежи в активна възраст носят увеличаващата се социална и икономическа тежест за издръжката на остаряващите поколения. Количественият дисбаланс в полза на излизащите от пазара на труда, съчетан с рекордните стойности на младежката безработица, поражда опасността от отприщването на лавината от натрупано в годините социално напрежение. Докато възрастните хора се страхуват за финансовата осигуреност на бъдещето си, пред младите хора въпросителните и препятствията стават много повече.

14. ИСС напълно споделя визията, че насърчаването на солидарността между поколенията е верният път за активно участие и включване на всички възрастови групи в разнообразните форми на обществения живот, като им се предоставя адекватна подкрепа и закрила.

15. ИСС подкрепя политиките на сближаване между поколенията в контекста на Европейската година на активния живот на възрастните хора. Като ефективна в европейски план може да се посочи мярката

⁵ Независимо от широкото ѝ предлагане на застрахователния пазар от почти всички застрахователи срещу събития и покрити рискове, свързани с живота и здравето на застрахования, интересът на потребителите в страната към подобни „здравни застраховки“ е ограничен.

на сближаване между възрастните и учениците, провеждана в много европейски училища, в дните около 29 април – Международния ден на солидарността между поколенията. Така както възрастните хора са подходящи за наставници и ментори на младежите, също толкова полезни могат да бъдат младите хора, които да покажат на по-старите възможностите и ползите от иновациите и технологиите в условията на икономика, основана на знанието. Подобряването на диалога между поколенията може да се разглежда и като сериозна стъпка по пътя към намаляването на социалната изолация на възрастните хора.

II. ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО И СОЛИДАРНОСТТА МЕЖДУ ПОКОЛЕНИЯТА

16. Според европейския комисар по заетостта, социалните въпроси и социалното приобщаване Ласло Андор Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията следва да създава политики и условия, които да осигуряват по-добро бъдеще едновременно и за младите, и за по-възрастните в нашите застаряващи общества. Ключът е в осигуряването на възможност на хората да участват и допринасят за развитието на икономиката и обществото, да се грижат за себе си и за други рискови групи, докато остаряват, което е и основата на активното стареене.
17. Активният живот позволява на лицата от всяка възраст да ползват „плодовете” на по-голямата очаквана продължителност на живота, а също така и на намаляването на риска от конфликт между младите и старите. В същото време ИСС никога не е заобикалял дискусиата, която има свои поддръжници в обществото, за противопоставянето на старите и младите работещи. Поставяният въпрос е: няма ли активният живот на възрастните да попречи на възможностите за заетост на младите хора? ИСС споделя становището, че не е налице информация, даваща основание за заключението, че в България има

конфликт на интереси и пряка конкуренция на пазара на труда между „млади“ и „стари“ работници.

18. Констатацията на ИСС от анализите е, че определено има разлика между работните места, за които са предпочитани новопостъпващи млади хора и тези, за които се търсят по-възрастни работещи. Това е гаранция за съхраняване позициите на пазара на труда и на професионалния капацитет на всяка генерация заети лица, вкл. в сферата на предприемачеството и самонаетостта.
19. ИСС многократно констатира в редица свои становища и резолюции трайната тенденция към застаряване на населението. Според проучванията и анализите на ИСС, както и прогнозите на ЕВРОСТАТ, се очаква населението на страните членки да застарява до 2050 година с все по-интензивни темпове. В резултат на това коефициентът на демографска зависимост⁶ ще нарасне като цяло за Европейския съюз почти двойно (от 25.9% до 50.2%) през периода 2010 – 2050 година. Със загриженост ИСС отбелязва, че този задълбочаващ се процес представлява едно от най-сериозните предизвикателства пред трудовите пазари на Европа в средносрочна и дългосрочна перспектива.
20. ИСС с особена тревога обръща внимание на нарастващите предизвикателства пред необратимия процес на интензивно демографско застаряване на населението в Р България. Те изискват решенията да се търсят не просто в механичната промяна на основните демографски показатели, а по-скоро в прилагане на интегрирана политика за мобилизиране и производително използване на трудовите възможности на наличните човешки ресурси и целенасоченото инвестиране в повишаване на качеството на човешкия капитал в страната.

⁶ Разглеждан като отношение между броя на хората над 65 години и броя на лицата от 15 до 64-годишна възраст.

21. Делът на населението в Р България на възраст над 65 години се е увеличил от 16.8% през 2001г. на 18.5% през 2011г. В същото време през 2001 г. лицата под 15-годишна възраст са били 15.3% от общото население, докато през 2011 г. техният дял намалява на 13.2%⁷. Към 1 февруари 2011г. населението в трудоспособна възраст наброява 4 576 904 души, равняващо се на 62.2% от населението в страната. Броят на лицата в подтрудоспособна възраст е 1 039 949, респ. 14.1% от общото население, а почти една четвърт от общото население (23.7%) е в надтрудоспособна възраст - 1 747 717 лица.
22. Видът на възпроизводството на трудоспособното население се характеризира главно чрез коефициента на демографско заместване⁸. През 2001 г. в България 100 лица, излизащи от трудоспособна възраст, се заместват от 124 млади хора. След 2008 г. това съотношение е обратно - 100 души, излизащи от трудоспособна възраст, са замествани от 91 души, през 2009 г. - от 82 души, а през 2010 - от 74 души. По данни от преброяването на населението през 2011 г. това съотношение се променя на 70 души, което показва, че в страната протича дълбока стагнация по отношение на подмладяването и възпроизводството на трудоспособното население.
23. ИСС за пореден път обръща внимание на отговорните институции, че нарастващата численост и дял на възрастните хора (на 65+г.) поставя сериозни проблеми пред българската социално-осигурителна система, пред социалното подпомагане, здравеопазването и образованието. Като цяло целевите социални трансфери за лицата на възраст над 65 години непрекъснато ще нарастват през следващите години.

⁷ Най-голям е относителният дял на населението на 65 и повече години в областите Видин - 25.5%, Монтана и Габрово - по 24%, Ловеч - 23.3%, и Кюстендил - 22.8% Най-нисък е делът на възрастното население в областите Благоевград, Варна и София (столица) - 16%.

⁸ Представляващ съотношение между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15-19 г.) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60-64 г.).

24. Според ИСС сравнително високата смъртност при възрастните хора все още забавя процеса на остаряване на населението към върха на възрастовата пирамида. Очакваното по прогнозите стабилизиране и намаляване на смъртността (детска, обща и във високите възрастови групи), а с това и покачването на средната продължителност на живота ще изискват в бъдеще много по-голяма потребност от дългосрочни грижи за възрастните хора, особено за тези на възраст над 75 години. Прогнозните разчети на експертите към ООН предвиждат през 2025 г. техният дял сред възрастното население да достигне до 26,2% в страните от Източна Европа⁹. Това поражда нови предизвикателства пред изграждането и финансирането на адекватна мрежа от специализирани институции, предлагащи широк пакет от социални услуги, най-често съпроводени с медицински грижи.
25. ИСС с особена загриженост установява, че трайното увеличаване на дела на възрастните хора в обществото поставя още един важен въпрос пред националната икономика, свързан с капацитета и качеството на човешките ресурси. Увеличаването на броя на хората в пенсионна възраст и ниската раждаемост естествено във времето водят до осезаемо намаляване на квалифицираните кадри. Това е проблем, който възпрепятства иновативното развитие и функциониране на цели отрасли на икономиката и сфери на социалния живот. Според ИСС положението става още по-критично, ако към негативното въздействие на демографската криза се добави и ефектът от растящата емиграция. Ситуацията на националния пазар на труда днес и в следващото десетилетие ще се определя от условията на демографски застаряващо население, намаляване броя на лицата в трудоспособна възраст и „изтичане” на квалифицирана работна сила в активна възраст към платежоспособния европейски трудов пазар.
26. ИСС възприема демографските тенденции, пред които е изправено българското общество, като системен, сложен и многопластов, но

⁹ Национална стратегия за демографско развитие на Република България (2006 г.-2020 г.), с. 17.

същевременно естествен и обективен процес. Развитието на цивилизацията, културата и стандартите на живот и постиженията на медицината в 21-ви век предопределят очакванията за непрекъснато нарастване на продължителността на живота. В този аспект самият процес на стареене на населението няма превенция, но имат решение проблемите, свързани с последиците от неговото проявление.

27. ИСС подкрепя схващането, че политиките по активното стареене постепенно ще доведат до значително намаляване на дискриминацията, основана на възрастта. С подобряването на социалното положение на възрастните хора в страната – чрез прехода от състояние на „бреме и товар” към състояние на „активни членове на обществото”, е логично да последва позитивна промяна в ограничаването на дискриминационното отношение към лицата от високите възрасти.

III. ЕВРОПЕЙСКИЯТ ОТГОВОР НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА ОТ ЗАСТАРЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО

28. В Съобщението до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, озаглавено „Справяне с последиците от застаряването на населението в ЕС” от април 2009г., ЕК определя застаряването на населението като особено важен и значим проблем за всички социални сфери. Очакванията са публичните разходи в ЕС, свързани със застаряването на населението, да се увеличат средно с около 4,75 процентни пункта от БВП до 2060 г. и с повече от 5 процентни пункта в Евророната, главно по линията на разходите за пенсии, за здравеопазване и дългосрочни грижи.

29. Според прогнозите европейските политики на реформи в областта на публичните разходи се очаква да доведат до по-голямо участие на трудовия пазар на по-възрастните работници, като това може да бъде

и в резултат на подържаната законоустановена връзка и зависимост между размера на пенсиите и плащаните целеви вноски, което представлява допълнителен стимул за по-дълго участие на пазара на труда. Въпреки че равнището на заетост сред по-възрастните работници нараства през последните години, все още съществува голям резерв за пълноценното използване на техния потенциал. Резултатите сочат, че само около 50 % от населението на ЕС към навършването на 60-та си година все още работи активно.

30. Европейският парламент и Съветът със свое решение (м. септември 2011г.) извеждат активния живот на възрастните хора като обща, приоритетна цел в създаването на устойчива култура на активно стареене в Европа, основаваща се на изграждането на общество за всички възрасти. В рамките на тази цел Европейската година подкрепя усилията на държавите членки, на техните регионални и местни органи, на социалните партньори, на гражданското общество и на бизнеса, вкл. на малките и средните предприятия да „насърчават активния живот на възрастните хора и да полагат повече усилия за оползотворяване на потенциала на бързо нарастващия дял на населението в края на 50-те години и над тази възраст”¹⁰.
31. Според Европейската комисия едно от най-важните измерения на активното стареене в сферата на заетостта е политиката за насърчаване на възрастните работници да участват по-продължително на пазара на труда. Тази политика изисква редица промени в условията на работа и преди всичко - съобразяване на тези условия със здравния статус и нуждите на възрастните работници; подобряване на уменията им чрез достъп до обучение през целия живот; прилагане на данъчни облекчения и бонусни системи, които да подсиgurят ефективността на инициативите за по-активен трудов живот.

¹⁰ Решение № 940/2011/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 14 септември 2011 г. относно Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012 г.

32. За постигане на тези цели институциите на Европейския съюз насочват нови активни политики и иновативни мерки в следните основни области:

- 32.1. инвестиране в образование и обучение с цел стимулиране на заетостта сред младите и възрастните хора, вкл. чрез подобряване на координацията между системите на образование, обучение и структурните потребности на пазара на труда, инвестициите в човешки капитал и производителността на труда, като определящи фактори на икономическия растеж;
- 32.2. политики на равнопоставеност между половете и на борба с основаната на пола сегрегация на пазара на труда (вкл. в третата възраст) с цел разширяване участието на жените на трудовия пазар, преодоляване на различията в заплащането между жените и мъжете, подобряване качеството на професионалното развитие, намаляване на отрицателното въздействие на майчинството и бащинството върху заетостта чрез приноса на възрастните хора в предоставянето на грижи за отглеждането на деца;
- 32.3. политики на въздействия срещу „наследственото” предаване на бедността и социалното изключване между поколенията;
- 32.4. разширяване участието на възрастните хора на пазара на труда и улесняване на по-продължителния и по-здравословния професионален живот чрез по-доброто управление на възрастовия капацитет на работното място и на пазарите на труда, инвестирането в адекватни компетентности и умения, в т.ч. учене през целия живот, чрез подобряването на достъпа и на условията за здраве и безопасност при работа;
- 32.5. мерки за предоставяне на равни възможности чрез подкрепа на подобряването на условията за семеен живот и отглеждане на деца, както и чрез по-доброто съвместяване на професионалния,

семеен и личния живот за жените и мъжете, вкл. при по-активното участие в заетостта през третата възраст;

32.6. антидискриминационни политики, в т.ч. мерки за премахване на стереотипите и предубежденията към лицата в уязвимо положение с цел по-пълното им интегриране в обществото и на пазара на труда¹¹;

33. Много съществен принос за решаването на предизвикателствата пред демографското стареене на населението имат следните по-важни стратегически документи на Европейски съюз: „Зелена книга за демографската промяна” (2006 г.), Съобщение на ЕК "Демографското бъдеще на Европа - от предизвикателство към възможност" (2006 г.), Съобщение на ЕК "Справяне с последиците от застаряването на населението в ЕС" (2009 г.), Заключение на Съвета "Активен живот на възрастните хора" (2010 г.), Заключение на Съвета „Овластяване на демографските предизвикателства” (2011 г.), Решение № 940/2011/ЕС на ЕП и Съвета, относно Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията – 2012 г., Стратегия „Европа 2020” (2010 г.).

34. ИСС подкрепя всички тези интегрални подходи, политики и усилия на европейските институции в търсенето и изграждането на благоприятна европейска среда за активно стареене в добро здраве, за пълноценно продължаващо участие на възрастните хора в платената заетост на трудовия пазар и в обществените дейности, за по-голяма икономическа независимост, по-добро качество на живот в процеса на остаряване и за по-ефективно изпълнение на социалния договор между поколенията.

¹¹ “Манифест на заинтересованите страни относно изграждането до 2020 г. на ЕС, съобразен с потребностите на възрастните хора”, Платформа за разглеждане на въпросите, свързани с възрастните хора, 2011 г.; Решение № 940/2011/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 14 септември 2011 година относно Европейската година на активния живот на възрастните хора и солидарността между поколенията - 2012 г.

IV. ВЪЗМОЖНИ ДЕЙСТВИЯ В ПОДКРЕПА НА АКТИВНИЯ ТРУДОВ ЖИВОТ НА ВЪЗРАСТНИТЕ ХОРА И СОЛИДАРНОСТТА МЕЖДУ ПОКОЛЕНИЯТА

35. За ИСС основно предизвикателство е мащабът на процеса, свързан със справяне с последиците от застаряването на населението. Това налага във всички стратегически документи, отнасящи се до пазара на труда, конкурентоспособността на работната сила и развитието на човешкия капитал, както и в годишните планове за реализирането им, да се включват като задължителен елемент анализи, препоръки и конкретни мерки, насочени към осигуряване на активен трудов живот на възрастните хора и укрепване на солидарността между поколенията.
36. Устойчивостта на провежданите политики по създаване на среда, осигуряваща по-добра перспектива едновременно за младите и за по-възрастните лица в застаряващото общество, изисква постепенен преход от политики на стандартни, субсидирани решения на проблемите към политики за развитие на пакет от икономически и юридически стимули, насърчаващи както предприемачите, така и заетите лица.
37. С приближаването на възрастта за пенсиониране хората все повече се безпокоят за бъдещето си в личен, икономически и социален план. Донякъде причината за това е нарастващата икономическа зависимост, несигурност и неизвестност. ИСС предлага провеждането на широка информационна кампания за всички работещи, особено за тези на 50 и повече години, която да ги запознае с правата и ползите, които имат при продължаването на работата в пенсионна възраст. Важно е също използването на мрежи от леснодостъпни информационни източници с участието на професионални училища, университети и обучителни центрове, социални партньори и неправителствени организации за включване на възрастните лица в подходящи образователни и квалификационни

курсове, както и в европейски програми и инициативи, свързани с активното стареене и здравословния начин на живот.

38. ИСС счита, че е необходима системна и продължителна работа за преодоляване на предразсъдъците и негативните стереотипи по отношение на възрастните хора като активно работещи и пенсионери. Лицата във високите възрасти трябва да се оценяват според тяхната работоспособност, знания и умения, а не като финансово бреме и субекти на дългосрочната грижа. Усвояването на техния човешки капитал може да се окаже благоприятно за множество сфери на икономиката и обществото.
39. ИСС препоръчва на българското правителство да бъде разработена и въведена в изпълнение от 2014 г. междусекторна Национална програма за насърчаване на активния живот на възрастните хора на базата на приетата с Решение на МС от 20 юни 2012 г. Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора 2012 – 2030 г.
40. ИСС намира за необходимо разработването и реализирането на Национална програма с правни и финансови стимули, създаващи среда за въвеждането в предприятията и организациите на практики за предаване на опита от възрастните работници на младите генерации. С помощта на менторинга - като подход за оценка на развитието на човешките ресурси и използването на знанията и уменията на възрастните лица, може да се организира професионално обучение в работна среда на персонала или да се използват възрастните хора за наставници с цел да се постигнат по-добри резултати в дейността или да се преодолеят проблеми, свързани с недостига на професионална пригодност и на обучени кадри в предприятията.
41. Необходимо е осигуряване на равен и свободен достъп до академичното обучение не само за младите хора, но също и за нетрадиционните студенти - по-възрастни и/или работещи хора, чрез предлагането на гъвкави учебни пътеки и въвеждането на подходяща

система за акумулиране на академични кредити, съответстваща на Европейската система за трансфер на кредити (ЕСТК).

42. Същевременно ИСС предлага да се разработят алтернативни възможности за достъп до висше образование - чрез прием, базиран на валидиране на предходно неформално обучение в институциите за висше образование, чрез формалното признаване на учащите се на определен брой кредити по учебната програма при доказване, че притежават необходимите знания, умения, компетенции и професионален опит.
43. Нужно е въвеждане на модел на гъвкаво обучение, даващ право на учащите се свободно да определят собствената си годишна учебна натовареност чрез персонализирано определена програма на обучение, респ. „Индивидуален план за обучение”, включващ споразумение за степен, за кредити и за изпити¹².
44. ИСС констатира при подготовката на настоящото и предходни свои становища наличието на дефицити в социалната статистика, засягащи различни аспекти от участието на възрастните хора на пазара на труда. Те създават трудности при формулирането на целите на съответните политики и проектирането на необходимите мерки за реализирането им. Преодоляването на тези затруднения изисква правителството да осигури необходимия управленски и финансов капацитет на Националния статистически институт за извършване на дългосрочни дълбочинни проучвания върху тенденциите на нарастване на възрастното население и намаляване дела на децата и младите хора.

¹² Според споразумението за степен учащите се могат свободно да избират обема на учебната натовареност за съответната академична година. Според споразумението за кредити учащите се записват за придобиване на определен брой кредити с оглед на получаването на сертификат за кредит за една или повече програмни единици. Според споразумението за изпити учащите се записват само за полагане на изпити с оглед получаването на степен или на сертификат за придобити кредити за една или повече програмни единици.

45. ИСС призовава българското правителство да укрепи и развие наличния административен капацитет в областта на демографските въпроси на Министерството на труда и социалната политика и да пристъпи към изграждане на Национален административен механизъм и фокусни точки на национално и регионално ниво по демографските проблеми във всички институции, отговорни за изпълнението на демографската политика в бъдеще.
46. ИСС счита за необходимо да се обърне особено внимание върху подобряване качеството на предлаганите работни места. Неприемливо е стремежът към увеличаване на финансовите резултати да измества здравето при работа, безопасността и личностното развитие на заетите лица. При подходящи условия на труд, гарантиране на безопасна работна среда, зачитане на правата и достойнството на личността мнозина биха продължили трудовата си кариера и след навършване на пенсионна възраст. Обществено ангажираните и професионално компетентни възрастни хора, носещи опита и мъдростта на възрастта, са полезни и като гаранции за устойчивостта на всяко управленско ниво.
47. Ключова в това отношение е и ролята на държавата, която в защита на общия интерес следва да регламентира адекватни бонуси и да поощрява допълнителната трудова активност на лицата след навършване на пенсионна възраст. Другият позитивен подход за повишаване заетостта на възрастните хора трябва да бъде насочен към поведението на работодателите. Чрез механизма на осигурителната тежест и данъчното облагане може да се стимулира наемането на възрастни работници, както и да се санкционира дискриминационното освобождаване на служители в предпенсионна възраст. Особено важно при тяхното прилагане е ясното разграничаване на целите на социалното подпомагане от тези на пенсионното осигуряване.
48. Според ИСС дори след пенсионирането си възрастният човек може да бъде активен и полезен на семейството, на уязвимите групи,

обществото и на себе си. Чрез грижи за здравето и участие в различни публични дейности, включително гледане на деца, на болни, доброволчество, културни изяви и др., активното стареене може да гарантира достойния и пълноценен начин на живот на възрастните хора.

49. Гарантирането на равен достъп до предлаганите услуги във всички сфери на живота е от ключово значение за пълноценното съществуване на възрастните хора и подобряването на солидарността между поколенията. В противен случай ще продължат да се задълбочават интелектуалните различия между остаряващите и помладите поколения, свързани с разбирането за живота, уменията за комуникация, използването на постиженията на науката и иновациите. Подобряването на диалога и съвместната работа между поколенията ще подпомогне процеса на намаляване на тази пропаст, а обмяната на опит и знания ще направи и двете страни по-конкурентоспособни в платената заетост и предприемачеството.

50. Във връзка с нарастващото присъствие на възрастните хора на пазара на труда ИСС предлага на социалните партньори да разработят, развият и поддържат надежден инструментариум, чрез който да се наблюдава и анализира влиянието на възрастта върху изграждането на адекватен модел на компетентности. Този своеобразен „одит на влиянието на възрастта” следва да обхваща важни за работодателите и за наетите лица умения и способности като:

- a. Физическо и психично здраве, сила на слуха и зрението, способност за реагиране и адаптиране;
- b. Способност за учене и използване на специализирано професионално знание;
- c. Гъвкавост, хладнокръвие, разсъдливост, лоялност и преданост към фирмата, умения за преценяване на ситуации в работата;
- d. Надеждност, усърдие и отговорност в работата, съзнание за качество, интелигентност, целенасочени планови действия;

- е. Систематично мислене, творчески усет, умение за екипна работа, коопериране и комуникативност.

51. ИСС счита, че сред възможните последствия от демографските промени следва да се добавят и такива, които са особено значими за компаниите и организациите като:

- а. повишаване текучеството на персонала;
- б. загуба на актуално и адекватно знание за устойчивото развитие на фирмите (корпоративно ноу-хау и иновации);
- в. нарастване на конкуренцията между фирмите за млади кадри, както и за квалифицирани специалисти;
- д. увеличаване физическото и умственото натоварване на отделния човек на работното място в резултат от възлагането на повече и по-разнообразни работи и функции.

52. ИСС констатира липса на дългосрочни национални и браншови стратегии за овладяване на недостига на квалифицирани работници, което се превръща в трудно преодолимо препятствие за икономически растеж. Резултатите от проучванията на Европейския център за развитие на професионалното обучение (Cedefop) показват, че професионалната структура в Европа се движи към работни места, изискващи повече знания и умения. Прогнозите за заетостта според признака квалификация сочат, че ще продължи да расте търсенето на висококвалифицирани и средноквалифицирани работници дори и за по-ниските позиции, докато търсенето на такива с ниска (или без) квалификация ще продължи да спада. Очаква се дялът на работните места, за които е необходима висока квалификация, да нарасне от 29% през 2010 г. до около 35% през 2020 г.

53. Икономиката, основана на знанието изисква професионално обучение, базирано на компетенции. В условията на световна икономическа криза се променят изискванията към съвременното професионално образование и обучение, вкл. за възрастни, като целта е да се повиши пригодността за заетост на работната сила съобразно динамично променящите се условия и изисквания на пазара на труда.

54. Според ИСС тази ситуация означава, че в следващите 30-40 години ще са необходими нови подходи за преодоляване на тези дефицити, различни от прилаганите в предходния век и базирани на увеличаване на населението. Добрите практики, осигуряващи необходимия капацитет на човешкия капитал в развитите индустриални общества, се основава на нови модели и механизми за образование и професионална квалификация на възрастните хора. ИСС с тревога констатира, че системата на образование в страната не показва достатъчно гъвкавост за посрещане нуждите на преструктуриращата се икономика. Недостатъчно пълно се анализира и оценява професионално-квалификационната и възрастовата структура на специалистите и квалифицираните кадри по отрасли. Съществува реална опасност съвсем скоро да бъдат “оголени” откъм специалисти цели отрасли и да бъде блокирана ефективната им дейност.
55. ИСС със загриженост отбелязва, че структурните проблеми в сферата на образованието и квалификацията се задълбочават и заради застаряване на преподавателите в системата на средното и висшето образование, липсата на мотивация у младите хора за реализиране в преподавателската професия, недостатъчната заинтересованост, квалификация и практически познания за процесите в реалната икономика, за технологичното ѝ обновяване, за бизнес средата и пр.
56. ИСС в свои становища и резолюции нееднократно е констатирал и привличал вниманието на българското общество и управляващите институции върху тревожните мащаби на застаряването на населението в страната. В тази връзка ИСС отново изразява своята единна позиция за включване сред приоритетите на Р България следните мерки и действия, свързани с активния живот и солидарността между поколенията:
- а. Подобряване на качеството и адекватността на работните места за възрастните хора;

- b. Активиране на позитивни мотивационни методи за задържане на пазара на труда и удължаване на трудовия живот, без повишаване на пенсионната възраст;
- c. Преодоляване на предразсъдаците, бариерите и негативните стереотипи, свързани с капацитета за пълноценно участие и приноса на възрастните хора в развитието на обществото;
- d. Премахване на възрастовата дискриминация в ключови сфери като пазар на труда, здравеопазване, образование и подобряване на достъпа до различните услуги;
- e. Насърчаване развитието на широк спектър от доброволчески дейности, извършвани от възрастните хора, като превенция за запазване и развитие на техните умения и социални контакти, за ограничаване на социалната изолация и социалното изключване, носещи взаимна полза за социалните групи в обществото.

(п)

Проф. д-р Лалко Дулевски

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ